

ПРОФИЛ И НАГЛАСИ НА ПОТЕНЦИАЛНИТЕ ЕМИГРАНТИ ОТ БЪЛГАРИЯ СЛЕД 2007: ЕМПИРИЧНИ ОЦЕНКИ

1. Въведение

През последните 20 години България генерира емиграция. Населението на страната намалява с около 13% за 15 години преход към пазарна икономика (1989–2004 г.) или с около милион и двеста хил. в абсолютни цифри. Около половин милион е за сметка на отрицателния естествен прираст; а емигрантите от страната са приблизително 700 хил. души¹. Неофициални оценки сочат, че българската диаспора е около два и половина – три милиона души (има се предвид както «старата», така и «новата» окончателна емиграция); на фона на живеещите в страната седем и половина милиона души. Според Националния статистически институт (НСИ) около 22 хил. души са емигрирали ежегодно от страната през годините между двете последни преброявания на населението (1992–2001 г.)²

Методология на изследването³

Две проучвания бяха проведени в рамките на проект № BUL1P201 на Министерството на труда и социалната политика (МТСП) и на Фонда за население на ООН. Едното бе насочено към семейните модели и факторите, предопределящи решението на младите да имат деца. Второто засяга вътрешната и международната миграция като фактор за реализация на младите и техните семейства. Целта и на двете е да подпомогнат разбирането на демографския процес в България, както и разработването на политика, отчитаща реалните практики и нагласи на младите хора.

Методика на извадката

Двете проучвания са изпълнени въз основа на обща извадка от 3604 респондента, включваща 4 частично прекриващи се части. (Таблица 1)

¹ Mansoor, A., and B. Quillin (2007) *Migration and Remittances: Eastern Europe and the Former Soviet Union*, Washington DC: The World Bank.

² Й. Калчев, Преброяване на населението, жилищния фонд и земеделските стопанства през 2001, том 6 Извадкови изследвания, книга 3 Териториална мобилност на населението, НСИ, 2002.

³ Дизайнът на методологията, процедурата за определяне на извадките и пр. са направени от тима на Агенцията за социално-икономически анализ (АСА) и Центъра за сравнителни изследвания (ЦСИ), координиран от д-р Дочо Михайлов. Теренната работа е изпълнена от АСА през април-май 2007 г.

Таблица 1. *Съвкупности*

	Задание	Изпълнена извадка
Семейни модели (15 г. – 35 г.)	620	579
Семейни модели + Миграция (15 г. – 60 г.)	1230	1249
Миграция (15 г. – 60 г.)	1474	1476
Целева роми (15 г. – 60 г.)	300	300
Общо	3624	3604

Извадките са подготвени от НСИ със съдействието на АСА.

Общо 1828 души са интервюирани с въпросник „Семейни модели“; а общо 2725 души – с въпросник „Миграция“. Общ сегмент от тези две извадки от 1249 души са интервюирани с двата въпросника. Двете изследвания бяха подсилени с допълнителна извадка сред ромското население – 300 души, използвана за очертаване на етническия контекст.

Използваният подход с две препокриващи се извадки позволява ефективно администриране на въпросника. От съответните съвкупности (без да се има предвид „подсилващата“ извадка роми), са интервюирани общо 3 604 души, като благодарение на „препокриването“ се разглеждат общо 4 553 случая. Подходът позволява анализ на свързани въпроси от двата под-въпросника. Сравнително голямата извадка предоставя възможност за достоверна информация от големи под-съвкупности за основни демографски и други променливи. Максималното допустимо отклонение е под 2%.

Освен традиционните статистически инструменти – едно и две-размерни разпределения, корелация и анализ на средни величини, бе използвана също така и многомерна статистика (регресионен анализ с данните от въпросник „Миграция“). Тези анализи направиха възможно извеждането на многообразната информация до сериозни обобщения.

Въпросниците бяха изпълнени чрез методът „лице в лице“ в домовете на респондентите през април–май 2007 г. Въпросникът „Миграция“ съдържа 77 въпроса с 219 променливи.

Изследванията на миграцията от т. нар. изпращащи страни използват данни от емпирични изследвания на:

- Потенциалната миграция (Потенциална емиграция от страната);
- Завърналите се емигранти.

Целта е да се потърси отговор на въпроса – кога и при какви условия транс-граничната мобилност се превръща от фактор за оцеляване във фактор за социална реализация? Този текст представя обхвата и различните типове потенциална емиграция (секция 2); дестинации, предпочитана за етност и очаквани възнаграждения (секция 3); и най-накрая в заключителната 4 част се представят съдържащите и подтикващите фактори за вземане на решение за емиграция.

2. Миграционен потенциал и социално-демографски профил

2.1. Миграционен потенциал от България.

Данните от представителното анкетно проучване могат да се интерпретират по посока на стабилизиране на българския емиграционен модел.

Два са основните въпроса въз основа на които може да се оцени **миграционния потенциал** на страната.

Въпрос 82 – Доколко е вероятно да отидете в чужбина като турист, да работите или да учите за съответен период от време?

Въпрос 84 – Кога смятате да осъществите тези ваши намерения?

Тези два въпроса предоставят информация първо за желанието/нежеланието да се пътува зад граница, както и за това, с каква цел и за колко време се планира пътуването и кога то може да стане.

С първия въпрос типологизираме потенциалните емигранти на (1) *преселници*;

(2) *дългосрочни* (т.е. за период повече от 1 година) и (3) *краткосрочни* (за период по-кратък от година) *трудови емигранти*.

С втория въпрос прецизираме времевия хоризонт на осъществяване на намеренията – т.е. „контролираме” чисто хипотетичните и станали въпрос на престиж в големи общности миграционни намерения.

Данните за миграционния потенциал са сходни с предишни проучвания. Например с това на НСИ от 2001 г.⁴, както и с разработката на Центъра за сравнителни изследвания от 2003 г.⁵ Ако при представителното анкетно проучване по време на преброяване на населението през 2001 г. собствено потенциалните емигранти (преселници плюс трудови емигранти) възлизат на 14.8% от населението на възраст между 15 и 60 години, то сега те са 12.1%. (Таблица 2)

На кардиналния въпрос – *намалява ли потенциалната емиграция от България* (разглеждана, в случая, въз основа на *хипотетичните нагласи* за реализация зад граница на българското население) – отговорът би могъл да бъде по-скоро в подкрепа на „стабилизирането” и донякъде – „пренастройването” на българския миграционен модел и на нагласите за трансгранична мобилност. В относително изражение се наблюдава намаление (в рамките на статистическата грешка). Цифрите обаче сочат, че над четвърт милион души в трудоспособна възраст – след корекция въз основа на „времевия хоризонт” за реализация на намеренията (*Въпрос 84*) – са с нагласи за трансгранична мобилност през периода след 2001–2002 г.

Оценката за миграционния потенциал е по-реалистична, когато се отчита периодът, в течение на който „решението за емиграция” може да се реализира. Данните сочат, че хората, които биха търсили реализация зад граница през текущата година са около $1/4$ (25–30%) от заяvilите намере-

⁴ Пак там.

⁵ Виж – Vesselin Mintchev, Venelin Boshnakov, Iordan Kalchev, Valentin Goev. „External Migration from Bulgaria at the Beginning of the XXI Century: Estimates of Potential Emigrants’ Attitudes and Profile”, Economic Thought, Issue No. 7/2004.

Таблица 2. *Относителен дял на потенциалните емигранти от населението в трудоспособна възраст, коригиран чрез времевия хоризонт за осъществяване на намеренията*

Кога смятате, че могат да се осъществят тези Ваши намерения? (за чужбина) 2001	Краткосрочн и трудови мигранти	Дългосрочн и трудови мигранти	Пресел- ници	Общо
Още през тази година (%)	1.2	1.9	2.2	5.3
През следващите 2–3 г. (%)	2.2	3.4	4.3	9.9
В по-далечно бъдеще (%)	1.2	1.3	1.7	4.2
Общо некоригирани (%)	4.6	6.6	8.2	19.4
<i>Емиграционен потенциал – бр. души</i>				
Още през тази година	57 014	90 272	104 525	251 810
През следващите 2–3 г.	104 525	161 539	204 299	470 363
В по-далечно бъдеще	57 014	61 765	80 769	199 548
Общо некоригирани	218 552	313 575	389 593	921 721
2003	Краткосрочн и трудови мигранти	Дългосрочн и трудови мигранти	Пресел- ници	Общо
Още през тази година (%)	1.7	2	2.6	6.3
През следващите 2–3 г. (%)	2.3	3.9	3.7	9.9
В по-далечно бъдеще (%)	0.8	1.9	1.2	3.9
Общо некоригирани (%)	4.8	7.8	7.5	20.1
<i>Емиграционен потенциал – бр. души</i>				
Още през тази година	80 161	94 307	122 599	297 067
През следващите 2–3 г.	108 453	183 899	174 468	466 820
В по-далечно бъдеще	37 723	89 592	56 584	183 899
Общо некоригирани	226 337	367 797	353 651	947 785
2007	Краткосрочн и трудови мигранти	Дългосрочн и трудови мигранти	Пресел- ници	Общо
През следващите 2–3 месеца (%)	0.8	0.9	0.4	2.1
Още през тази година (%)	1.7	2.1	0.8	4.6
През следващите 2–3 г. (%)	2.3	2.3	1.8	6.4
В по-далечно бъдеще (%)	3.2	1.7	2.1	7.1
Общо некоригирани (%)	8.1	7	5.1	20.2
<i>Емиграционен потенциал – бр. души</i>				
През следващите 2–3 месеца	38 581	43 403	19 290	101 274
Още през тази година	81 984	101 274	38 581	221 839
Още през тази година	120 565	144 678	57 871	323 114
През следващите 2–3 г.	110 920	110 920	86 807	308 646
В по-далечно бъдеще	154 323	81 984	101 274	342 404
Общо некоригирани	390 630	337 582	245 952	974 164

ние да емигрират. Счита се, че не повече от 10% от заявите миграционни намерения през текущата година ще ги осъществяват на практика. Закономерността се проследява от първите емпирични изследвания на НСИ по въпроса от началото на 90-те години, когато през интервали от по няколко години се провеждат наблюдения на граничните контролно-пропускателни пунктове⁶.

През годините обаче настъпват видими изменения. През 2001 г. 24.7% са т.н. преселници през текущата година – аналогични са данните и сега – 6 г. по-късно. Не така стоят нещата при дългосрочните и краткосрочните трудови емигранти. Дългосрочните трудови емигранти (които биха реализирали намеренията си през текущата година) са около 26% през 2001 г. През 2007 г. те вече са цели 42.4%. Нарастват нагласите за краткосрочна мобилност през текущата година – краткосрочните емигранти, които биха реализирали намеренията си в обозримо бъдеще нарастват от 24.3% през 2001 г. на над 30% през 2007 г.⁷ **Всичко това говори за „пренастройване“ на българския миграционен модел** – запазва се миграционният потенциал, както и относително високото желание за преселване, но се съкращава обаче времевият хоризонт, т.е. нагласите за реализиране на намеренията в близко бъдеще, при неокончателната /трудова/ емиграция.

Как изглежда миграционния потенциал от страната по заемани длъжности? Каква е ситуацията няколко месеца след встъпването на България в Европейския съюз? (Използваме данните без корекции за времеви хоризонт). Очевидни са високите миграционни нагласи сред хората без определено занятие.

От друга страна обаче възможно е страната да губи все повече „Оператори на машини, съоръжения и транспортни средства“, както и „Квалифицирани производствени работници“. Те са с високи нагласи за работа зад граница за период повече от една година. Това е „донякъде вероятно“ и „много вероятно“ за 17.1% при първите и 12.4% при вторите. Общо взето по аналогичен начин изглеждат нагласите и тогава, когато се заявява готовност за краткосрочна мобилност.

Високи са нагласите и при категория „Приложни специалисти“ – особено що се отнася до краткосрочни ангажменти в чужбина. Прави впечатление, че сред хората, заемащи по-престижни длъжности – напр. „Ръководни служители“ нагласите за краткосрочна мобилност не се различават съществено от посочените по-горе.

Нагласите за преселване са относително по-ниски, но не са и за подценяване – 7.4% при „Оператори...“ и 6% при „Приложни специалисти“. Това означава, че хората с по-висока квалификация, с по-добри възможно-

⁶ Ветка Жекова, Външна и вътрешна миграция на населението в България, Икономически изследвания, 2006, кн. 2, с.193.

⁷ За пръв път в настоящото изследване към краткосрочните трудови емигранти отнасяме и част от т. нар. „туристи“, а именно хората, които заявяват, че пътуват като туристи или на гости; но които очакват да заработят определени средства по време на престоя си.

сти за развитие на пазара на труда също трябва да бъдат субект на активни политики – програми за мобилност, кариерно развитие и пр.

Прави впечатление и разпределението на относителните дялове по длъжности на онези, които не търсят реализация зад граница. Очертава се изводът, че това основно са хора заемащи длъжности на „Ръководни служители”, „Аналитични специалисти” и „Производители в селското и горското стопанство” – при това и при трите типа потенциални емигранти.

В този контекст не можем да отменим почти риторичния въпрос „Алтернатива на какво е краткосрочната емиграция?” – на желанието за преселване, на дългосрочната емиграция или просто в съвременния глобален свят нараства трансграничната трудова мобилност, появява се т.нар. *повторяем (циркулярен) миграционен модел*⁸.

2.2. Социално-демографски профил на типовете потенциални емигранти

Въпросът за типовете емигранти: преселници, дългосрочни и краткосрочни трудови емигранти, – както и на по-консервативно настроените „не-емигранти” сам по себе си може да бъде отделна тема. Той би могъл да се сравни с аналогичния профил, идентифициран от изследването на НСИ през 2001 г.⁹ В случая предлагаме сравнение по социално-демографски признак на всеки тип мигранти/не-мигранти. За целта използваме показателите на НСИ¹⁰ – интензитет (т.е. честота на случаите – напр. процент софиянци, които биха се преселили) и обхват (т.е. дялът на жителите на София сред потенциалните преселници от страната).

Населено място

Прави впечатление, че интензитетът при потенциалните емигранти е най-нисък сред жителите на София и най-висок – сред населението на областните центрове в страната. При дългосрочните трудови емигранти интензитетът сред жителите на областните градове, градовете и селата е сходен. В София той остава най-нисък. В този смисъл очевидно е по-особеното място на столицата – с високата концентрация на администрация, бизнес и възможности за трудова реализация.

Що се отнася до обхвата на потенциалните емигранти според населеното място – те се „рекрутират” най-вече от областните градове и градовете, и в по-малка степен от българските села, което съответства на интензитета по социално-демографски признак – местоживеене. Дялът на жите-

⁸ Luka T. Katseli, Gaining from Migration Report: Main Conclusions / Migration and Development – a Euro-Mediterranean Perspective, 26 and 27 April 2007, Rhodes.

⁹ Й. Калчев, Преброяване на населението, жилищния фонд и земеделските стопанства през 2001, том 6 Извадкови изследвания, книга 3 Териториална мобилност на населението, НСИ, 2002.

¹⁰ Цит. съч.

Таблица 3. Миграционен потенциал по заемани длъжности (%)

Доколко е вероятно: Да отидете в чужбина да работите за няколко месеца?					
	Няма вероятност	Малко вероятно	Донякъде вероятно	Много вероятно	Общо
Ръководни служители	79.6	10.8	7.5	2.2	100.0
Аналитични специалисти	82.1	8.3	7.1	2.4	100.0
Приложни специалисти	72.8	14.1	9.1	4.0	100.0
Помощен персонал	77.2	11.4	8.9	2.5	100.0
Персонал, зает с услуги на населението, охрана и търговия	75.1	11.1	9.3	4.4	100.0
Производители в селското, горското и рибното стопанство	88.5	7.7		3.8	100.0
Квалифицирани производствени работници	72.7	12.8	9.9	4.6	100.0
Оператори на машини съоръжения и транспортни средства	68.9	16.4	8.2	6.6	100.0
Нискоквалифицирани работници	77.8	12.4	6.0	3.8	100.0
Без определено занятие	67.0	12.4	7.2	13.4	100.0
Доколко е вероятно: Да отидете в чужбина да работите за повече от една година ?					
	Няма вероятност	Малко вероятно	Донякъде вероятно	Много вероятно	Общо
Ръководни служители	87.1	5.4	6.5	1.1	100.0
Аналитични специалисти	90.5	4.8	3.6	1.2	100.0
Приложни специалисти	80.6	8.7	7.7	3.0	100.0
Помощен персонал	84.2	7.0	6.3	2.5	100.0
Персонал, зает с услуги на населението, охрана и търговия	81.8	7.1	7.1	4.0	100.0
Производители в селското, горското и рибното стопанство	88.5	3.8	3.8	3.8	100.0
Квалифицирани производствени работници	80.1	7.4	7.8	4.6	100.0
Оператори на машини съоръжения и транспортни средства	75.6	7.3	7.3	9.8	100.0
Нискоквалифицирани работници	84.8	7.0	4.8	3.5	100.0
Без определено занятие	71.1	11.3	7.2	10.3	100.0
Доколко е вероятно да се преселите да живеете в друга страна ?					
	Няма вероятност	Малко вероятно	Донякъде вероятно	Много вероятно	Общо
Ръководни служители	92.5	4.3	2.2	1.1	100.0
Аналитични специалисти	91.7	4.8	2.4	1.2	100.0
Приложни специалисти	86.6	7.4	4.7	1.3	100.0
Помощен персонал	89.2	5.7	2.5	2.5	100.0
Персонал, зает с услуги на населението, охрана и търговия	87.6	7.1	4.0	1.3	100.0
Производители в селското, горското и рибното стопанство, лов	92.3	7.7	–	–	100.0
Квалифицирани производствени работници	91.2	4.2	3.2	1.4	100.0
Оператори на машини съоръжения и транспортни средства	85.4	7.3	3.3	4.1	100.0

лите на столицата е под 8%. В сравнение с предходни изследвания прави впечатление намаляващият интензитет и съответно обхват на потенциалните емигранти от София и нарастване на интензитета и съответно обхвата при жителите на областните градове. Очевидно, ситуацията в отделните областни центрове е различна, но общо взето миграционният потенциал в повечето от тях нараства.

Все пак не бива да се подценява обстоятелството, че хора от други населени места намират временно реализация именно в София, използвайки възможностите ѝ за уреждане на трансгранична мобилност. Не случайно делът (обхватът) на София (като водещ университетски център) е висок при желаещите да продължат образованието си в чуждестранни учебни заведения.

„Джандър” измерения

Интензитетът (честотата) сред мъжете – потенциални емигранти – е по-висок. Това се вижда най-отчетливо при дългосрочните трудови емигранти. Ситуацията е по-балансирана при преселниците и при краткосрочните емигранти. В съответствие с това обхватът е по-дебалансиран при дългосрочните трудови емигранти, където над 60% от потенциалната емиграция се рекрутира сред мъжете. Сред желаещите да продължат образованието си зад граница обаче еднозначно преобладава делът на жените – 69.2%.

Възраст

Интензитетът (честотата) е най-висок сред населението до 40-годишна възраст. Следва да се отбележи, че почти всеки 10-ти младеж до 20 г. се самооценява като потенциален преселник или като потенциален дългосрочен емигрант. По отношение на потенциала на краткосрочната емиграция изпъква високата честота, с която населението в групите между 21–30 г. и 31–40 г. сочи, че би търсило реализация зад граница – цели 12.7% в първия случай и 9.8% – във втория. Що се отнася до обхвата на потенциалната емиграция – очевидно, че при почти всички емигрантски типове тя ще се рекрутира основно сред населението до 40-годишна възраст. Изключение – е niskият относителен дял сред младежите до 20 г. – що се отнася до краткосрочната трудова емиграция.

Завършено образование

Използват се категориите:

1. Основно или по-ниско
2. Средно общо
3. Средно специално
4. Висше образование (където отнасяме и хората с докторска степен).

При *потенциалната дългосрочна трудова емиграция* се вижда, че интензитетът е най-висок сред хората с основно и по-ниско образование. Това би могло да се възприеме като потвърждение на хипотезата, че *емиг-*

рацията сред по-високо квалифицираните има сериозни последствия спрямо възможностите за реализация, респективно – миграционни нагласи на населението с по-ниска квалификация. При дългосрочните емигранти висок е също така и интензитетът сред имащите средно специално образование. Това се вижда значително по-отчетливо при потенциалната краткосрочна емиграция, където всеки 10-ти със завършено средно специално образование би търсил при възможност краткосрочна (по-малко от година в общия случай) реализация в чужбина. В този смисъл, очертаващият се дефицит на професии изискващи средно специално образование в страната далеч не е случаен.

Що се отнася до обхвата (структурата) на потенциалните емигранти според разглеждания тук критерий – за отбелязване е „равномерното” разпределение на ориентиращите се към емиграция сред основните квалификационни групи (категории) население. Все пак прави впечатление относително по-високият дял на хората с основно или по-ниско образование и със средно специално образование при дългосрочната емиграция, както и на тези със средно специално образование – при краткосрочната емиграция.

Сериозен проблем пред „вземашите решения” е, че до момента почти не са предприемани мерки по отношение съответствието на потребностите на бизнеса и квалификацията на работната сила. „Информирани” решения в тази област може да се вземат единствено въз основа на задълбочен анализ на промените в квалификацията на населението в следствие на емиграцията – българската литература и изследователски среди все още не предлагат анализи на въпроси като „добавяне” и съответно „загуба” на квалификация. Оценка за това може да се даде въз основа на емпирично изследване сред завърналите се емигранти.

Наличие на деца в домакинството

В случая, фактора „семеино положение” представяме въз основа на информация за наличието на деца, респ. – техния брой, в домакинството. Приемаме, че именно децата в едно семейство (с формален брак или основано на партньорски отношения) са факторът, който влияе на „вземането на решение за емиграция”.

По отношение интензитета в зависимост от наличието/отсъствието на деца и по отношение на техния брой в домакинството се вижда, че при преселниците най-висок е интензитетът сред посочилите, че в тяхното домакинство има едно дете, а при потенциалната дългосрочна или краткосрочна емиграция – наличието на деца не може еднозначно да се определи като задържащ в страната фактор. Без съмнение, това е въпрос, който изисква по-внимателен анализ.

Тази закономерност се вижда и при обхвата (структурата) на потенциалната емиграция – потенциалните преселници се рекрутират основно сред хората, в чиито семейства има 1 дете (близо 42% от случаите). Нещата при дългосрочната трудова емиграция изглеждат парадоксално – тази катего-

рия потенциални емигранти се рекрутира в еднаква степен сред нямащите деца, и сред имащите повече от 1 дете – около 37% от респондентите и в двата случая. При краткосрочната емиграция обаче преобладава дялът на нямащите деца – 40.5%, но при висок дял на имащите 1 дете (31.1%).

Етническа принадлежност

Интензитетът на нагласите за преселване е най-висок при българи и роми. При неокончателната (трудова) емиграция те са най-силни сред българските турци – близо два пъти по-висок интензитет в сравнение с българския етнос. При дългосрочната трудова мобилност интензитетът сред ромската общност също е значително по-висок спрямо българите. Парадоксално, според нас (и в разрез с предишни изследвания – Вж. ЦСИ 2003 г.¹¹), интензитетът сред ромите за краткосрочна трудова мобилност е едва 2.2%.

В съответствие с това обхватът при преселниците основно е за сметка на българския етнос – 86.5% от желаещите да се преселят от страната (при положение, че при „не-мигрантите”, чиято структура е най-близко до етническия състав на населението, българският етнос заема 82.5%). Ситуацията е приблизително същата при неокончателната (трудова) емиграция, но тук дялът на турската общност надхвърля 15% (при „не-мигрантите” те са само 8.3%). Що се отнася до нагласите за образование в чужбина, съвършено очаквано, те са най-високи (като интензитет и като обхват) сред българския етнос.

Икономически (трудова) статус

Трудовият статус (заети–безработни) въздейства все по-отчетливо на българския миграционен модел – нещо за което нямаше ясни индикации както при изследването на НСИ (2001), така и при проучването от 2003 г., изпълнено от ЦСИ за CERGE–EI Foundation. Постепенно хората започват да ценят ангажираността си и възможностите за реализация в страната, което бе регистрирано и на проведената по проекта фокус-група в София. Това, което се забелязва сега е, че интензитетът (честота на случаите) за преселване и особено за неокончателна дългосрочна емиграция е по-висок сред безработните лица в сравнение със заетите. Това е индикатор за започнала промяна в страната. По отношение обаче на неокончателната краткосрочна трудова мобилност интензитетът сред заетите е по-висок – макар и с под 1 процентен пункт – в сравнение с интензитета при безработните лица.

В резултат на това обхватът на безработните при преселници и дългосрочни емигранти е по-висок спрямо дялът им при т. нар. „не-мигранти” (които служат за референтна група).

¹¹ Vesselin Mintchev, Venelin Boshnakov, Iordan Kalchev, Valentin Goev. „External Migration from Bulgaria at the Beginning of the XXI Century: Estimates of Potential Emigrants’ Attitudes and Profile”, Economic Thought, Issue No. 7/2004.

Таблица 4. Социално-демографски профил на потенциалните преселници (%)

Профил на потенциалните преселници	Интензитет (% на случаите)	Обхват (структура)
Местоживеене		
София	2.6	7.8
Областен град	6.8	42.6
Друг град	6.3	29.8
Село	3.7	19.9
Пол		
Мъже	5.4	49.6
Жени	4.9	50.4
Възрастова група		
до 20г.	9.8	24.8
21–30г.	7.2	28.4
31–40г.	6.4	27.7
41–50г.	3.4	12.8
51–60г.	1.3	6.4
Завършено образование		
Основно или по-ниско	5.2	24.1
Средно общо	4.9	24.8
Средно специално	5.2	27.7
Висше	5.5	23.4
Брой деца в домакинството		
Без деца	3.7	33.8
1 дете	7.5	41.9
2 или повече деца	4.8	24.3
Етническа група		
Българска	5.4	86.5
Турска	3.1	5.7
Ромска	5.4	7.1
Друга	3.1	0.7
Икономически статус		
Заети	4.9	58.6
Безработни	5.8	17.9
Други	5.6	23.6

Таблица 5. *Социално-демографски профил на потенциалните дългосрочни трудови емигранти (%)*

Профил на потенциалните дългосрочни трудови емигранти	Интензитет (% на случаите)	Обхват (структура)
Местоживеене		
София	4.0	8.7
Областен град	8.2	36.7
Друг град	8.0	27.0
Село	7.2	27.6
Пол		
Мъже	9.9	64.8
Жени	4.8	35.2
Възrastова група		
до 20г.	11.2	20.5
21–30г.	9.1	26.2
31–40г.	9.3	28.7
41–50г.	5.1	13.8
51–60г.	3.1	10.8
Завършено образование		
Основно или по-ниско	8.2	27.7
Средно общо	6.6	24.1
Средно специално	7.3	27.7
Висше	6.6	20.5
Брой деца в домакинството		
Без деца	5.8	37.0
1 дете	6.5	25.5
2 или повече деца	10.5	37.5
Етническа група		
Българска	6.3	72.4
Турска	13.2	17.3
Ромска	9.7	9.2
Друга	6.3	1.0
Икономически статус		
Заети	6.7	57.5
Безработни	10.1	22.8
Други	6.5	19.7

Таблица 6. Социално-демографски профил на потенциалните краткосрочни трудови емигранти (%)

Профил на потенциалните краткосрочни трудови емигранти	Интензитет (% на случаите)	Обхват (структура)
Местоживее		
София	6.5	12.6
Областен град	9.2	36.3
Друг град	7.5	22.4
Село	8.5	28.7
Пол		
Мъже	8.9	51.6
Жени	7.5	48.4
Възrastова група		
до 20г.	8.7	13.9
21–30г.	12.5	31.4
31–40г.	9.8	26.5
41–50г.	4.9	11.7
51–60г.	5.5	16.6
Завършено образование		
Основно или по-ниско	6.9	20.2
Средно общо	7.9	25.6
Средно специално	10.2	34.1
Висше	7.5	20.2
Брой деца в домакинството		
Без деца	7.3	40.5
1 дете	9.1	31.1
2 или повече деца	9.2	28.4
Етническа група		
Българска	8.2	82.1
Турска	13.6	15.7
Ромска	2.2	1.8
Друга	3.1	0.4
Икономически статус		
Заети	8.5	63.7
Безработни	8.1	15.7
Други	7.8	20.6

Таблица 7. Социално демографски профил на „не-мигрантите“ (%)

Профил на не-мигрантите	Интензитет (% на случаите)	Обхват (структура)
Местоживеене		
София	77.7	17.8
Областен град	64.2	30.2
Друг град	65.2	23.1
Село	72.5	28.9
Пол		
Мъже	66.5	45.5
Жени	71.0	54.5
Възrastова група		
до 20г.	58.5	11.2
21–30г.	59.2	17.7
31–40г.	63.0	20.3
41–50г.	76.1	21.5
51–60г.	81.9	29.4
Завършено образование		
Основно или по-ниско	73.9	25.8
Средно общо	70.4	27.0
Средно специално	67.2	26.7
Висше	63.4	20.5
Брой деца в домакинството		
Без деца	73.6	49.2
1 дете	63.1	26.0
2 или повече деца	66.7	24.2
Етническа група		
Българска	68.7	82.5
Турска	60.3	8.3
Ромска	79.0	7.9
Друга	81.3	1.4
Икономически статус		
Заети	67.8	61.2
Безработни	70.3	16.5
Други	69.7	22.2

3. Дестинации, предпочитан сектор на заетост, очаквана длъжност

В настоящия раздел ще се спрем на основните дестинации, предпочитаните сектори на заетост и длъжности, сред потенциалните емигранти от страната. Още повече, че в някои от „старите” страни членки на ЕС не се приемат възможностите за либерализиране на националните трудови пазари за България и Румъния¹².

Дестинации

Сред първите 10 страни, предпочитани от потенциалните български емигранти, се открояват 7 страни от Европейския съюз (ЕС-15), плюс САЩ, Турция и Канада. 14% от респондентите биха предпочели Испания; 12.8% – Германия и 9.9% – Великобритания. Високият интерес към някои от страните се дължи на предпочитанията на туристите – Испания, Италия и Турция. При все това обаче Испания привлича най-много дългосрочни трудови емигранти.

От гледна точка на възможностите за преселване – т.е. на „окончателна емиграция” (свързана наред с другото и с т.нар. отрицателни трансфери – проблем, все още неизследван в българската литература) се открояват предпочитания отново за Испания, Германия и САЩ.

Като водеща дестинация за желаещите да продължат образованието си зад граница се откроява Франция – 19% от заявените предпочитания. Следват Великобритания, САЩ, Италия и Чехия.

Сектор на заетост

По отношение на **секторите**, където потенциалните емигранти считат, че биха се реализирали, може да се отбележи следното. Делът на хората, които биха емигрирали без да знаят с какво точно ще се занимават в чужбина продължава да е обезпокоително висок – почти половината от респондентите. А ако се оцени информираността на потенциалните емигранти по пол и възраст, ще се види (Таблица 10), че делът на желаещите да емигрират без ясна перспектива относно сектор на заетост, очаквана *позиция* и пр. отделно сред жените и младежите до 35 г. е значително по-висок в сравнение с групата на мъжете – потенциални емигранти.

Изводът е, че хората са склонни да емигрират въпреки рисковете и несигурността.

Сред първите 5 сектора на предпочитана (възможна) заетост личат – 1. Строителство – 10.5% от случаите; 2. Услуги (обслужване на личността) – 8.0%; 3. Земеделие – 5.7%; 4. Хотели, ресторанти – 4.6%; 5. Транспорт – 4.6%. (Таблица 9)

¹² Eugenia Markova, Expectations and Reality of Migration Flows Following Enlargement, Panel I during the conference on Migration and New Enlargement: Bulgaria and Romania, 18 May 2007, London.

Таблица 8. Дестинации на потенциалните български емигранти (%)

За коя държава бихте заминали, ако сте решили или Ви се отдале възможност?	Миграционен тип					Общо
	Туризм, гостуване в чужбина	Образование в чужбина	Краткосрочни трудови мигранти	Дългосрочни трудови мигранти	Преселници	
Испания	14.3		10.2	19.9	15.9	14.0
Германия	7.1	4.8	12.2	9.9	15.9	12.8
Великобритания		14.3	11.2	10.5	9.5	9.9
САЩ	14.3	14.3	6.1	8.8	15.9	9.2
Гърция	7.1	9.5	9.2	9.9	7.9	8.7
Италия	14.3	14.3	6.1	7.7	7.9	7.5
Франция	3.6	19.0	6.6	8.3	2.4	6.3
Турция	10.7		8.7	1.1	1.6	3.9
Холандия	3.6		3.1	2.2	2.4	2.9
Канада	3.6		2.0	1.1	4.8	2.6
Швейцария	7.1		1.0	1.7	1.6	2.1
Белгия	3.6		2.6	2.2	0.8	1.7
Кипър			1.5	2.2		1.5
Австрия			2.6	0.6	0.8	1.2
В страна от ЕС	3.6		1.0	1.1	2.4	1.2
Австралия			0.5		2.4	0.9
Русия			1.5	0.6		0.8
Нова Зеландия	3.6		1.0	0.6	0.8	0.8
Чехия		4.8	1.0			0.5
Дания				1.7		0.5
Египет				0.6	0.8	0.5
Словения			0.5		0.8	0.3
Израел			1.0			0.3
Бразилия			0.5	0.6		0.3
Ирландия			0.5	0.6		0.3
Полша				0.6		0.3
Бахамите				0.6		0.2
Финландия				0.6		0.2
Либия			0.5			0.2
Черна гора			0.5			0.2
Португалия						0.2
Африка						0.2
Исландия						0.2
Косово				0.6		0.2
Норвегия			0.5			0.2
Иран				0.6		0.2
Румъния				0.6		0.2
Монако					0.8	0.2
Швеция			0.5			0.2
Азия				0.6		0.2
Япония					0.8	0.2
Не знам	3.6	19.0	7.1	4.4	4.0	7.1
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Таблица 9. Очаквана реализация на потенциалните български емигранти – сектор на заетост (%)

С какво предимно възнамерявате да се занимавате в чужбина? (икономически дейности)	Краткосрочни трудо­ви мигранти	Дългосрочни трудо­ви мигранти	Пресел­ ници	Общо
Строителство	8.2	13.5	9.8	10.5
Други дейности, обслужващи обществото и личността	7.7	10.0	5.7	8.0
Селско, ловно и горско стопанство	6.0	7.1	3.3	5.7
Хотели и ресторанти	4.4	5.9	3.3	4.6
Транспорт, складиране и съобщения	2.2	4.1	4.9	3.6
Дейности на домакинствата	2.7	4.7	1.6	3.2
Търговия, ремонт и техническо обслужване (автомобили, лични вещи, стоки за домакинството и т.н.)	0.5	3.5	4.1	2.5
Ще уча	1.6	2.4	4.1	2.5
Няма да работя	4.9	0.0	0.8	2.1
Преработваща промишленост	1.6	2.4	1.6	1.9
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия	1.6	0.6	4.1	1.9
Здравеопазване и социални дейности	1.1	1.8	2.5	1.7
Добивна промишленост	0.0	1.8	0.8	0.8
Операции с недвижими имоти, наемодателна дейност и бизнесуслуги	0.0	1.2	0.8	0.6
Финансово посредничество	0.5	0.0	0.8	0.4
Държавно управление и отбрана; задължително обществено осигуряване	0.0	0.6	0.8	0.4
Рибно стопанство	0.5	0.0	0.0	0.2
Образование	0.0	0.0	0.8	0.2
Сега не зная точно, там ще реша	56.3	40.6	50.0	49.1
	100.0	100.0	100.0	100.0

Същевременно прави впечатление видимата разлика между половете по отношение на секторите на заетост: в строителството и транспорта на-пример преобладават мъжете – потенциални емигранти; а в секторите хо-тели/ресторанти, здравеопазване, домакински дейности – жените. Що се отнася до сравнението между хората до 35 г. с тези над тази възраст, по-възрастните обикновено се ангажират в по-голяма степен в земеделието или строителството, за разлика от по-младите, които се ориентират към сектори като туризъм или други обслужващи дейности. Напълно очаквано процентът на жените, които не биха работили, е по-висок в сравнение с мъжете. От друга страна делът на по-възрастните, които не биха работили, е по-висок в сравнение с младежите до 35 г. Това вероятно се дължи на определен вид „семејна миграция” – по-възрастни близки, родители се ангажират с грижите по отглеждане на родените зад граница внуци и т.н.

Таблица 10. *Очаквана реализация на потенциалните български емигранти по възраст и пол – сектор на заетост (%)*

С какво предимно възнамерявате да се занимавате в чужбина? (икономически дейности)	До 35г.	Над 35г.	Мъже	Жени
Селско, ловно и горско стопанство	4.5	7.3	6.5	4.6
Рибно стопанство		0.4	0.3	
Добивна промишленост	0.5	0.8	1.2	
Преработваща промишленост	1.3	2.0	1.8	1.4
Произв./разпред. на електр./топл. енергия	1.3	2.0	2.6	0.4
Строителство	8.3	11.8	17.1	0.7
Търговия, ремонт и техническо обслужване	1.3	4.1	3.2	1.4
Хотели и ресторанти	5.1	3.3	2.4	6.8
Транспорт, складиране и съобщения	1.9	4.5	5.6	
Финансово посредничество	0.5			0.7
Недвиж.имоти, наемод.-т и бизнесуслуги	0.5	0.4	0.6	0.4
Държавно управление, отбрана, общ.осиг.	0.3	0.4		0.7
Образование	0.5			0.7
Здравеопазване и социални дейности	1.1	2.0	0.6	2.5
Други дейности, обслужв.обществ./личн.	7.5	6.1	6.2	7.8
Дейности на домакинствата	2.1	4.1	0.3	6.0
Няма да работя	3.2	8.9	4.4	6.8
Ще уча	5.9		1.8	5.7
Сега не зная точно, там ще реша	54.0	41.9	45.6	53.4
	100.0	100.0	100.0	100.0

Забележка: Отговорили 621 (22.8%) от 2725 респондента.

Очаквана длъжност

По отношение на уточнението за очакваната **ДЛЪЖНОСТ** правят впечатление поне 3 неща:

- Потенциалните емигранти не са добре информирани за възможната си реализация;
- Преобладават длъжности, предполагащи ниска квалификация (или „както дойде/каквото стане”);
- Делът на онези, които очакват длъжности на висококвалифицирани работници (7.8%) и приложни специалисти (5.7%) въобще не е за пренебрегване.

Излиза, че близо 14% от потенциалните емигранти са хора с *квалификация и опит*, които им позволяват да очакват добра професионална реализация зад граница. Не трябва да се подценява желанието за емиграция точно сред тези среди.

Таблица 11. *Очаквана реализация на потенциалните български емигранти, дължност (%)*

Дължности	Краткосрочни трудови мигранти	Дългосрочни трудови мигранти	Преселници	Общо
Нискоквалифицирани работници	13.2	26.5	14.0	18.2
Квалифицирани производствени работници	7.7	7.1	9.1	7.8
Приложни специалисти	5.5	5.3	6.6	5.7
Персонал, зает с услуги на населението, охрана и търговия	4.4	4.7	2.5	4.0
Оператори на машини съоръжения и транспортни средства	1.1	4.1	5.8	3.4
Ще уча	1.6	2.4	4.1	2.5
Помощен персонал	1.6	4.1	0.8	2.3
Аналитични специалисти	2.2	1.2	3.3	2.1
Няма да работя	4.9	0.0	0.8	2.1
Производители в селското, горското и рибното стопанство, лов	1.1	0.6	0.8	0.8
Ръководни служители	0.0	1.2	0.8	0.6
Сега не зная точно, там ще реша	56.6	42.9	51.2	50.3
	100.0	100.0	100.0	100.0

Начини на заминаване

Сред начините на реализация на потенциалното намерение за емиграция се открояват:

1. „Свободно/самостоятелно” пътуване, договаряне – 24.9% от случаите;
2. Покана от близки, роднини – 23.7%;
3. Чрез фирма посредник – 22.3%.

Очевидно тези три възможности се възприемат като еднакво релевантни. От друга страна всеки десети смята да се възползва от „индивидуален договор”, а делът на хората, които биха разчитали на съществуващи двустранни спогодби е около 4%. Излиза, че не повече от четвърт от потенциалната емиграция може да се регулира чрез регистрационния режим на фирмите, предоставящи посреднически услуги, наредбата за предоставяне на посреднически услуги от Агенцията по заетостта, спогодбите за взаимно наемане на работа на граждани и пр. Т. е. съзнателно или не, през годините България се е ориентирала към либерална миграционна политика.

По отношение на средствата, необходими за организиране на пътуването (*непосредствена цена на емиграцията*) процентите варират в зависимост от типа потенциална емиграция. повече от половината потенциални преселници считат, че средствата, необходими за заминаване/организи-

Таблица 12. *Начини на организиране на заминаването (1) (%)*

По какъв начин смятате да осъществите заминаването си за чужбина?	Краткосрочни трудови мигранти	Дългосрочни трудови мигранти	Преселници	Общо
Чрез свободно (самостоятелно) пътуване	26.8	25.6	21.1	24.9
Чрез покана от роднини, близки	23.7	21.1	27.6	23.7
Чрез фирма-посредник	23.2	27.8	13.0	22.3
Чрез индивидуален трудов договор	10.3	10.6	12.2	10.9
Чрез кандидатстване/продължаване на образованието	4.6	4.4	11.4	6.2
Чрез двустранна спогодба за обмен на работна сила	4.1	3.3	3.3	3.6
Чрез кандидатстване за "зелена карта"	1.0	2.2	3.3	2.0
Чрез сключване на брак / съжителство на семейни начала	1.0	0.0	2.4	1.0
Друго	5.2	5.0	5.7	5.2
	100.0	100.0	100.0	100.0

ране на окончателно установяване в чужбина, са не по-малко от 800 евро (при 48.4% от случаите – над 1000 евро). Тази сума намалява със съкращаване на планирания престой в чужбина – във всички случаи при дългосрочните, както и при краткосрочните потенциални трудови емигранти, очаквания за над 800 евро имат повече от четвърт от респондентите. Изглежда че непосредствената цена на заминаването се е увеличила през последните няколко години (За сравнение виж анкетно проучване на ЦСИ от декември 2005 г.¹³)

Очаквано възнаграждение

Надеждите на респондентите, свързани с ***очакваното месечно възнаграждение зад граница***, изглеждат по-конкретно в сравнение със „сектор на заетост“, „заемана длъжност“ и пр. ***Всеки 5-ти очаква доход до около 1200 евро***. Приблизително толкова са и хората, които очакват доходи над 1600 евро. Единствено внимателният анализ на информацията получена от хора били вече зад граница може да ни помогне при оценката доколко тези очаквания са реалистични. Във всички случаи обаче става дума за доходи значително над средното възнаграждение в България.

4. Социално-икономически фактори за вземане на решение за емиграция

В настоящия анализ не се придържахме стриктно към известната от литературата класификация: Push / Pull factors. Целта ни е да отграничим

¹³ Vesselin Mintchev, Venelin Boshnakov, The Economics of Bulgarian Emigration – Empirical Assessment, Economic Thought, Issue 7, 2006

Таблица 13. Средства необходими за осъществяване на намеренията (%)

92. Според Вас какви средства са необходими, за да осигурите Вашето заминаване за чужбина?	Миграционен тип					Общо
	Туризм, гостуване в чужбина	Образование в чужбина	Краткоср. трудови мигранти	Дългоср. трудови мигранти	Преселници	
До 200 евро	20.8	–	8.7	6.6	3.2	6.9
Над 200 до 400 евро	8.3	4.8	12.8	11.5	6.3	10.4
Над 400 до 600 евро	16.7	–	15.4	11.0	4.8	10.9
Над 600 до 800 евро	–	9.5	9.2	8.8	8.7	8.6
Над 800 до 1000 евро	4.2	9.5	10.3	14.8	6.3	10.6
Над 1000 евро	16.7	14.3	15.9	20.9	48.4	25.0
Не мога да преценя	33.3	61.9	27.7	26.4	22.2	27.6
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Таблица 14. Очаквано възнаграждение в чужбина (%)

Какъв месечен доход очаквате да имате (да получавате) при престоя Ви зад граница?	Краткосрочни трудови мигранти	Дългосрочни трудови мигранти	Преселници	Общо
До 400 евро	0.5	0.6	0.8	0.6
Над 400 до 800 евро	14.9	13.3	4.0	11.6
Над 800 до 1200 евро	12.9	24.9	18.3	18.6
Над 1200 до 1600 евро	12.4	13.8	14.3	13.4
Над 1600 евро	11.3	18.2	34.1	19.6
Не мога да преценя	47.9	29.3	28.6	36.3
	100.0	100.0	100.0	100.0

факторите (причините), които задържат българското население в страната, както и да „видим“ онези от тях, които подтикват към емиграция.

Сдържачи фактори

Интерес тук представлява възможността за сравнение между хората, които биха останали в страната и онези, които се ориентират към емиграция.

Какво задържа хората в България?

Градацията при задържащите фактори е както следва:

➤ „Привързаност към семейството“;

Не-мигрантите изглеждат по-привързани към семейство, близки и пр. Ако този фактор се оценява като важен и много важен от 74.5% от потенциалните преселници и от 85.1% от дългосрочните емигранти, то при поконсервативно настроените „не-мигранти“ това се възприема в над 90% от

случаите.

- Позитивни очаквания за подобряване условията на живот;

Не-мигрантите са и по-оптимистично настроени по отношение потенциала на страната – над 77% от тях са с положителни нагласи за перспективите пред България. По-различна е ситуацията при потенциалните преселници, въпреки че над 65% от тях също са с оптимистични нагласи. При дългосрочните емигранти това се възприема в около 69% от случаите.

- Наличие на бизнес / добра работа.

Прави впечатление, че потенциалните преселници и дългосрочните емигранти са с по-високи изисквания спрямо „наличие на бизнес / добра работа”.

Различните нагласи при не-мигрантите и потенциалните преселници се открояват особено силно тогава, когато става дума за опасения, че зад граница трудно се намира „документирана” (легална) работа, както и за несигурността на самата реализация в чужбина. За не-мигрантите това е около 20 процентни пункта по-сериозен проблем в сравнение с потенциалните преселници и дългосрочните емигранти.

Неочаквано висок е дялът на онези, които имат опасения от нетолерантно отношение към чужденците в т. нар. „приемаща” страна. Отново тези опасения са значително по-сериозни сред не-мигрантите.

В заключение, следва да се обърне внимание поне на две неща:

- Очевидно, нагласите на не-мигранти – потенциални емигранти са сходни, особено що се отнася до привързаността им към семейство и близки или очакванията за страната. Разминавания се наблюдават тогава, когато се оценяват потенциалните рискове от вземането на решение за емиграция. При т.нар. не-мигранти опасенията са значително по-сериозни.

- Фактори като „по-високи данъци и осигуровки” зад граница (възприемани от гледна точка на задържане на населението в страната) или загуба на социално подпомагане и здравно обслужване остават на заден план. Това се обяснява, от една страна, с хипотетичността на декларираните намерения, от друга страна обаче респондентите въобще не са притеснени от по-високите данъци и осигурителна тежест в привлекателните дестинации – Испания, Германия, Великобритания и т.н. или от загуба на социални услуги в страната. *Вероятно именно тук се крият сериозни резерви и възможности за съгласуване на мерки с „приемащите” страни, които биха направили данъчната и социалната сфера „по-видими”, както за консервативно настроените не-мигранти, така и за по-мобилните категории население.*

Подтикващи / изтласкващи фактори

В изследването се тестват набор от променливи (идентифицирани като „изтласкващи фактори”). Тук разполагаме с информация единствено за потенциалните емигранти.

➤ *Сред оценените фактори като най-значим се откроява – „по-високото заплащане”* – т.е. краткосрочен икономически фактор. Становището на близо 90% от респондентите е, че именно по-високото заплащане в приемащите, целевите страни – е ”важен” и „много важен” фактор, причина за напускане на страната.

➤ Следва „да живея при **по-висок жизнен стандарт**” – над 80% от случаите.

➤ На трето място по степен на важност излиза „**да подпомагам семейството си в България**” (74.8%).

Водещите фактори са от икономическо естество. Изглежда, че натежават краткосрочните икономически мотиви – „по-високо заплащане” пред по-дългосрочното желание да се живее „в условията на по-висок стандарт”. *Откроява се и мотивът за подпомагане на семейството, което от друга страна, съответства на идентифицираните по-горе миграционни нагласи, въпреки наличието на едно и повече деца в домакинството.*

Картината става разнородна, когато се вгледаме по-детайлно във факторите, мотивиращи окончателните и неокончателните потенциални емигранти. За преселниците (т. нар. окончателна емиграция) „по-високо заплащане” и да „живея в условията на по-висок стандарт” са с почти еднаква значимост. Градацията по-горе идва от неокончателната емиграция. Разликата между вижданията по този въпрос на преселници и краткосрочни емигранти е около 10 процентни пункта.

„Подпомагане на семейството” е сериозен мотив най-вече за дългосрочните потенциални емигранти. Парадоксално е, че този мотив е валиден в по-голяма степен за преселниците, отколкото за краткосрочната трудова емиграция.

➤ И едва след това се нареждат – „търсене на по-добра професионална реализация” (65.7%) и „осигуряване на по-добро образование” (62.8%).

➤ Висока значимост получават и мотиви като „желая да придобия опит” (58.4%) и „не желая да живея повече в тази страна...” (41%)

Т.е. натежават и дългосрочни социални фактори, зависещи от професионална реализация, и осигуряване на по-добро, по мнението на респондентите, образование.

Не са за подценяване и фактори като „придобиване на опит”, което от една страна е реакция на затвореността на режима от преди 19 години, но от друга – израз на нарастваща мобилност при отварянето на България към глобалното световно стопанство. Специфичен оттенък на неудовлетвореност и огорчение съдържа оценъчния мотив – „не желая да живея повече в страната”.

Следва да се отбележи, все пак, че съществуват различия според типа емиграция. За преселниците факторите „професионална реализация” и „образование” са с по-високо значение спрямо предпочитащите краткосрочна трудова мобилност. Докато вижданията им относно „придобиване

на опит” са сходни.

Мотивът „не желая да живея повече в страната” е изразен много категорично при преселниците в сравнение отново с краткосрочните емигранти – на лице са близо 40 процентни пункта разминаване във вижданията на двете категории потенциални емигранти.

Ако трябва да обобщим – няколко са групите фактори, „изтласкващи” българското население зад граница:

➤ Икономически (с превес на краткосрочната икономическа логика и мотивация);

➤ Социални – професионална реализация, образование (показва доколко българската икономика и социална и образователната сфера са в състояние да се конкурират за население);

➤ Значителна тежест има отвореността, желанието да се види, опознае света, както, уви – и нежеланието да се живее повече в България.

➤ И накрая – анализираниите тук фактори въздействат по твърде различен начин на типовете потенциални емигранти. Така че, въпреки прокламираните напоследък виждания¹⁴ за това, че дилемата „окончателна/неокончателна трансгранична мобилност” губи актуалността си, те предполагат различни управленски подходи и политики. Според нас все още е рано да се твърди, че трудовата мобилност не представлява алтернатива за окончателната емиграция, нито че краткосрочната емиграция не съдържа дългосрочната.

---

¹⁴ Luka T. Katseli, Gaining from Migration Report: Main Conclusions / Migration and Development – a Euro-Mediterranean Perspective, 26 and 27 April 2007, Rhodes.